

Наталка Будзинська
Київ

Відомо, що головними державними атрибутами будь-якої сучасної країни є герб, прапор та гімн. Символ, який наразі є основним елементом Державного герба України, є Тризуб, який має дуже глибокі витоки.

На території України тризуб відомий здавна. Археологічні знахідки свідчать про те, що його використовували трипільці ще у 4–3 тис. до н.е. Зразки стародавніх тризубів були знайдені на Поділлі, у Південній Україні, зокрема в Ольвії та на Кримському півострові – на території давнього Боспорського царства.

На початку XX століття на території садиби Десятинної церкви археолог Дмитро Мілеєв проводив розкопки, під час яких були знайдені найдавніші артефакти із зображенням двозуба та тризуба. Однією з таких знахідок стала печатка-булла із зображенням двозуба. Більшість сучасних дослідників вважає, що вона належала київському князю Святославу Ігоровичу (964–972), який прославився завойовницькими походами, завдяки яким територія Русі була значно розширена. З правлінням князя Святослава пов'язана й перша писемна згадка про тризуб. У болгарському літописі «Хроніка Манасії» XIV століття міститься опис прапорів дружинників князя, які були оздоблені тризубами.

У 1907 році відомий археолог Вікентій Хвойка знайшов

Під покровом Тризуба

цеглину-плінфу X століття із зображенням тризуба. Це дало науковцям підставу вважати, що в X–XI століттях тризуб стає родовим знаком князівської династії Рюриковичів. У наш час відомо понад дві тисячі предметів X–XII століть із зображенням тризуба: монети, підвіски, печатки, зброя, знаряддя праці, посуд тощо. На монетах князя Володимира (980–1015) – златниках та срібниках – відбитки тризуба є невід'ємною частиною.

Тризуб стає геральдичним зна-

ком і для нащадків Володимира Великого. Він зображений на монетах Святополка та Ярослава.

У соборі Святої Софії – головному храмі Київської Русі, збудованому в XI столітті, – на стовпі південної галереї, яка до перебудови була північною стіною храму, містяться графіті із зображенням тризуба. У XII столітті тризуб продовжує зберігати своє символічне значення. Плитки-кахлі Успенської церкви у Володимирі-Волинському, яка датується 1160 роком, містять

відліті зображення тризуба – знака князя, який був засновником міста.

З середині XIII ст. «знаки Рюриковичів» повністю зникли з ужитку як державні або особисті знаки князів. Період небуття Тризуба тривав з середини XIII до кінця XVIII століття.

У литовсько-польський період з'являється нова геральдична символіка європейського зразка, зокрема гербові знаки земель із зображенням святого Михаїла – на Київщині й лева – на західноукраїнських землях. За часів козаччини (XVII–XVIII ст.) роль державного символу відіграло зображення козака з мушкетом, а з 1764 року, після скасування гетьманської влади, його замінили гербом Малоросійської колегії (на золотому щиті – імператорський орел, що тримає на грудях щиток із гербами п'яти малоросійських князівств і покритий князівською короною. Щит розташований під покровом імператорської корони).

Остаточний комплекс української державної символіки сформувався за доби Визвольних змагань 1917–1921 років, коли герб і прапор дістали юридичне затвердження. Вибором Тризуба як офіційного герба тодішні українські політики підкреслювали спадковість нової української держави від Київської Русі. «Се оздоба не запозичена, зв'язана з нашою тисячолітньою державною політичною і культурною історією», — зазначав Михайло Грушевський. Стилізований оливковий вінок, що оточував Тризуб, мав символізувати мирну політику Української Народної Республіки. Як герб Української держави Тризуб залишився за гетьманату Скоропадського (1918), а далі – й за Директорії УНР.

Тризуб, ставши за короткий час символом молоді Української держави, швидко входив у суспільно-громадське життя. Він з'являється на українських грошових купюрах і шагах (дрібній розмінній монеті вартістю в півкопійки сріблом. Згідно із

Законом УНР від 19 грудня 1917 року, в 1 карбованці містилися 2 гривні, або 200 шагів), державних бланках, поштових марках та у військовій амуніції.

Одним із найважливіх періодів в історії України, стали 20–50-ті роки XX століття, коли на етнічних українських землях сформувався національно-визвольний рух, головною метою якого було відновлення Української незалежної держави. Вояки ОУН-УПА, що входили до складу сил національно-визвольного руху, через усі роки випробувань пронесли віру в майбутню незалежну Україну, а як оберіг на своїй формі вони носили видимий знак – Тризуб.

Тризуб міцно укорінився в національній свідомості народу, що дало змогу цьому символу вижити за часів СРСР, коли він був заборонений, та зберегти своє значення для українців в еміграції. У 1930–1970-ті роки Тризуб пов'язаний з ідеєю об'єднання всіх українців західної діаспори довкола ідеї відродження Української держави. Символічно, що офіційний орган еміграційного уряду УНР – одне із найвпливовіших періодичних видань української еміграції в Парижі – мав назву «Тризуб». Ідея заснування у Західній Європі періодичного друкованого органу всіх українців, для яких найголовнішим був заповіт «Держава вище від партії, нація вище над маси», належить Симону Петлюрі.

Назву «Тризуб» мала футбольна команда у Філадельфії (штат Пенсильванія, США). Вона була заснована 1950 року Українським спортивним осередком «Тризуб» (УСО «Тризуб»). Кольори команди – червоний та чорний. Команда входила до Американської футбольної ліги, у якій зіграла 13 сезонів. За цей час команда стала шестиразовим чемпіоном ліги: у 1960/61, 1961/62, 1962/63, 1963/64, 1967/68 та 1970 роках.

Отримавши свою довгоочікувану незалежність 1991 року, Україна як суверенна держава мала повне право і на свої державні символи. Подолавши довгий шлях, саме Тризуб став центральним елементом Державного герба України.

Згідно з Конституцією України, її Державний герб складається з малого та великого гербів. На сьогодні офіційно малим державним гербом України є зображення золотого тризуба на синьому щиті. Що ж стосується великого герба України, то він перебуває на стадії розроблення. На сьогодні до Верховної Ради України подано кілька варіантів законопроектів. Утім, в Конституції держави чітко прописана одна деталь: елементом великого герба мусить бути герб Війська Запорозького.

Кольорове зображення малого герба відповідає національним кольорам – жовтому і синьому. В основу герба покладено зображення Тризуба, розроблене свого часу видатним українським художником В. Кричевським. Співвідношення ширини тризуба до його висоти – 3:5, тобто дотримано принцип «золотого перетину». Золотий Тризуб розміщено на синьому п'ятикутному щиті, форма якого зумовлена загальним контуром Тризуба.

Ескізний проект герба, а також схему графічного зображення Тризуба виконали архітектор А. Гречило (м. Львів), художники О. Кохан (м. Київ) та І. Турецький (м. Львів).

З історією Тризуба як символу державності ознайомилися вже сотні відвідувачів виставки, яка відкрита в Музеї історії Десятинної церкви в Києві до кінця року.

Срібник князя Володимира, X ст. та цеглина періоду УНР (Галичина).

